

PROGRAM ROZVOJE VENKOVA

Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova: Evropa investuje do venkovských oblastí

Závadné látky

Podklady pro školení

Říjen 2012

Obsah

1. Úvod.....	3
1.1 Základní povinnosti pro uživatele závadných látek.....	3
2. Používání závadných látek v zemědělství.....	4
3. Skladování závadných látek v zemědělství.....	5
3.1 Kontrolní systém.....	5
3.2 Zkoušky těsnosti.....	6
4. Havarijní plán.....	6
4.1 Obsah havarijního plánu.....	7
4.2 Proces schvalování havarijního plánu.....	8
5. Provozní deník.....	9
6. Kontrola podmíněnosti – ochrana podzemních vod.....	9
7. Zákon o ekologické újmě.....	10

1. Úvod

Závadné látky jsou všechny látky, které mohou ohrozit jakost povrchových nebo podzemních vod. Každý, kdo zachází se závadnými látkami, je povinen učinit přiměřená opatření, aby neunikly do povrchových nebo podzemních vod a neohrozily jejich prostředí.

Nakládání se závadnými látkami upravuje § 39 zákona č. 254/2001 Sb. o vodách a jsou vymezeny přílohou č. 1 tohoto zákona. Základní rozdělení závadných látek je následující.

- a. **Nebezpečné (závadné) látky**
- b. **Zvlášť nebezpečné (závadné) látky**
- c. **Prioritní látky** (*významné riziko pro vodní prostředí a související ekosystémy*)
- d. **Prioritní nebezpečné látky** (*velmi vysoké riziko z důvodu své stálosti a akumulace ve vodním prostředí*)

V zemědělství se zachází s nebezpečnými závadnými látkami dle písm. a). Patří mezi ně:

- **minerální oleje a ropné látky** (nafta, benzín, ...),
- **přípravky na ochranu rostlin**,
- **minerální dusíkatá a fosforečná hnojiva** (jednosložková, vícesložková),
- **organická, příp. organominerální hnojiva a jejich výluhy** (digestát z bioplynových stanic, komposty a jejich výluhy, ...),
- **statková hnojiva** (hnůj, kejda, močůvka, hnojůvka, silážní šťávy, ...).

Vzhledem k tomu, že drtivá většina zemědělců je používá ve větším rozsahu, vztahují se na ně i níže uvedené povinnosti.

1.1 Základní povinnosti pro uživatele závadných látek

Při zacházení s nebezpečnými závadnými látkami

- **ve větším rozsahu** (*vysvětleno v rámečku dále*) nebo
- **pokud je zacházení spojeno se zvýšeným nebezpečím pro povrchové nebo podzemní vody** (*vysvětleno v rámečku dále*)

je povinností:

- vypracovat plán opatření pro případy havárie („**havarijn**í plán“) a předložit jej ke schválení příslušnému vodoprávnímu úřadu,
- používat jen taková **zařízení, která jsou vhodná z hlediska ochrany jakosti vod** (v odpovídajícím technickém stavu), u těchto zařízení **vybudovat a provozovat odpovídající kontrolní systém** pro zjišťování úniků závadných látek,
- **nejméně 1× za 6 měsíců** kontrolovat všechna zařízení – sklady a skládky, provádět záznamy o výstupech kontrolního systému a o kontrole skladů a skládek vč. případných provedených opatřeních a tyto záznamy uchovávat po dobu 5 let („**provozní deník**“),
- **nejméně 1× za 5 let**, prostřednictvím odborně způsobilé osoby **zkoušet těsnost potrubí nebo nádrží určených pro skladování a prostředků pro dopravu**; v případě skladování hnojiv a výluhů z objemných krmiv v nadzemních nádržích umístěných v záchytných vanách o objemu větším, než je objem největší nádrže v nich umístěné, se opakovaná zkouška těsnosti nepožaduje,

- zajistit, aby nově budované stavby byly zajištěny proti nežádoucímu úniku těchto látek při hašení požáru.

I. Zacházením se závadnými látkami ve větším rozsahu se rozumí:

Zacházení se závadnými látkami v kapalném skupenství

- ve skladech, kde se nachází celkové množství nad 1 000 l včetně nebo
- v přenosných, k tomu určených obalech s celkovým množstvím nad 2 000 l včetně, a to v kterémkoliv okamžiku.

Zacházení s pevnými závadnými látkami v množství nad 2 000 kg včetně, a to v kterémkoliv okamžiku.

O zacházení se závadnými látkami ve větším rozsahu se nejedná při převozu ropných látek dopravními prostředky a při aplikaci hnojiv a přípravků na ochranu rostlin.

II. Zacházením se závadnými látkami, které je spojeno se zvýšeným nebezpečím pro povrchové nebo podzemní vody, se rozumí:

Jedná se o zacházení se závadnými látkami v ochranných pásmech vodních zdrojů I. a II. stupně, v ochranných pásmech přírodních léčivých zdrojů a zdrojů přírodních minerálních vod, v záplavových územích, na vodních tocích či vodních nádržích nebo v jejich blízkosti nebo v bezprostřední blízkosti kanalizačních vpustí a šachet svedených do kanalizace pro veřejnou potřebu nebo do povrchových vod.

Zacházení s nebezpečnými závadnými látkami v kapalném skupenství

- ve skladech, kde se nachází celkové množství nad 250 l včetně nebo
- v přenosných, k tomu určených obalech s celkovým množstvím nad 300 l včetně, a to v kterémkoliv okamžiku.

Zacházení s pevnými závadnými látkami v množství nad 350 kg včetně, a to v kterémkoliv okamžiku.

O zacházení se závadnými látkami, které je spojeno se zvýšeným nebezpečím pro povrchové nebo podzemní vody se nejedná při převozu ropných látek dopravními prostředky a při aplikaci hnojiv a přípravků na ochranu rostlin.

2. Používání závadných látek v zemědělství

Při používání závadných látek nesmí být ohrožena jakost povrchových nebo podzemních vod. Jedná se především o

- **použití závadných látek v blízkosti vodních toků** (*dbát na to, aby se závadná látka nedostala do vody, dodržovat odstup aplikační techniky*),
- **uložení tuhých statkových hnojiv na zemědělské půdě** (*uložení na místě k tomu vhodném, zabránění přítoku povrchové vody a odtoku hnojůvky – např. vyhloubení záchytných brázd, situování složiště delší stranou po spádnici*).

Zakázáno je mytí motorových vozidel a provozních mechanismů ve vodních tocích nebo na místech, kde by mohlo dojít k ohrožení jakosti povrchových nebo podzemních vod.

Používání závadných látek v zemědělských provozech kontroluje:

- **Česká inspekce životního prostředí (ČIŽP)** v rámci kontroly plnění požadavků stanovených vodním zákonem,
- **Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský (ÚKZÚZ)** v rámci kontrol cross-compliance (SMR 2).

3. Skladování závadných látek v zemědělství

Pokud jsou nebezpečné závadné látky skladovány **ve skladech, musí být tyto sklady bezpečné z hlediska ochrany vod**. V zemědělském provozu se jedná o používání takových skladovacích zařízení, která jsou v dobrém provozně-uživatelském stavu (*např. by neměly být viditelné praskliny na betonových jímkách*).

Základními povinnostmi, které musí zemědělec „řešit“, je:

- a. **Existence kontrolního systému pro zjišťování úniků závadných látek**
- b. **Zkoušky těsnosti nádrží a jímek**

3.1 Kontrolní systém

Technický kontrolní systém pro zjišťování úniků závadných látek musí mít vybudovaný každý sklad, v němž jsou skladovány nebezpečné závadné látky. U nadzemních zařízení může být kontrolní systém založen pouze na senzorickém pozorování.

V zemědělském provozu se **tato povinnost vztahuje na všechny sklady závadných látek v kapalně formě (nádrže, jímký)**. Nově vybudovaná zařízení (kejdové jímký, nádrže na naftu...) mají zpravidla tento systém vybudovaný výrobcem. **Problém nastává u dříve vybudovaných betonových zapuštěných jímek např. na močůvku, které žádný kontrolní systém vybudovaný nemají**. V tomto případě by měl být kontrolní systém vybudován a může být založen např. na principu zjišťování přítomnosti závadné látky v okolí zařízení (podzemní vodě, půdě) či na principu sledování neklesající hladiny skladované látky. Výstupy z kontrolního systému se zaznamenávají do provozního deníku v rámci prohlídky skladů 1x za 6 měsíců.

Vybudovaný kontrolní systém kontroluje:

- ČIŽP v rámci kontroly plnění požadavků stanovených vodním zákonem **u všech skladů nebezpečných závadných látek**,
- ÚKZÚZ v rámci kontrol cross-compliance (SMR 2), **pouze u skladů ropných látek**.

Možnosti kontrolního systému jsou následující:

- **Průběžné technické zjišťování těsnosti zařízení, v němž je obsažena závadná látka** (*např. kontrolní čidlo v meziplášti dvouplášťové nádrže*).
- **Zjišťování přítomnosti závadné látky v okolí zařízení, včetně horninového prostředí povrchových a podzemních vod** (vrtané sondy v okolí jímký).
- **Trvalé měření hladiny závadné látky s indikací proti přeplnění a úniku** (*např. kontrolní čidlo výšky hladiny*).

- **Fyzická kontrola těsnosti zařízení** (pouze u nadzemních nádrží, kde lze provést kontrolu celého vnějšího pláště).
- **Fyzická kontrola stavu závadných látek uložených mimo sklady** (kontrola polních složišť).

3.2 Zkoušky těsnosti

Zkoušky těsnosti musí mít každé zařízení (sklad), v němž jsou skladovány nebezpečné závadné látky. V zemědělském provozu se tento požadavek týká všech skladů závadných látek v kapalné formě (nádrže, jímky):

- **hnojiva, tj. kejda, močůvka, hnojůvka, kapalná minerální a organická nebo organominerální hnojiva** (výjimkou jsou nadzemní sklady umístěné v záchytných vanách),
- **ropné látky.**

Zkoušky těsnosti musí mít také dopravní prostředky převážející nebezpečné závadné látky.

Provádění zkoušek těsnosti ve stanovených intervalech kontroluje:

- **ČIŽP** v rámci kontroly plnění požadavků stanovených vodním zákonem u všech skladů nebezpečných závadných látek,
- **ÚKZÚZ** v rámci kontrol cross-compliance (SMR 2), pouze u skladů ropných látek.

Zkoušky těsnosti může provádět pouze odborně způsobilá osoba¹

1. **podle technických norem** (pokud existují) – např. u nádrží na naftu,
2. **náhradním způsobem** (pokud neexistuje technická norma – např. betonové zapuštěné jímky):
 - kontrolou výstupů z kontrolního systému,
 - zjištěním a vyhodnocením aktuálního stavu podzemní vody, zeminy nebo půdy v okolí nádrže nebo potrubí,
 - kontrolou měření poklesu hladiny skladované látky v nádrži,
 - senzorickou kontrolou stavu zkoušené nádrže nebo potrubí (pouze nadzemní nádrže).

4. Havarijný plán

Zpracovat havarijný plán musí každý zemědělský podnik, který skladuje minerální, organická, organominerální a statková hnojiva, POR nebo ropné látky ve skladech, v množství nad 1000 l nebo 2 t včetně.

Jestliže zemědělec hospodaří v oblastech se zvýšeným nebezpečím pro povrchové a podzemní vody,² je limitní množství pro zpracování havarijního plánu sníženo na 250 l (300 l v obalech) kapalných a 300 kg pevných závadných látek.

¹ Seznam odborně způsobilých osob je zveřejněn na internetových stránkách Ministerstva životního prostředí (http://www.mzp.cz/cz/osoby_tesnosti).

Havarijní plán kontroluje:

- **ČIŽP** v rámci kontroly plnění požadavků stanovených vodním zákonem,
- **ÚKZÚZ v rámci kontrol cross-compliance** (SMR 2), jako podklad pro kontrolu. Havarijní plán kontroluje ÚKZÚZ také v rámci národních kontrol nitrátové směrnice při kontrole polních složišť.

Pokud zemědělský podnik nemá zpracován havarijní plán, jedná se o porušení zákona o vodách, za které může ČIŽP uložit pokutu až 200 000 Kč fyzické osobě nebo 500 000 Kč právnické osobě.

Při kontrole nitrátové směrnice se v případě, kdy nebudou místa uložení hnoje schválená v havarijním plánu, jedná o porušení zákona o hnojivech. ÚKZÚZ může v tomto případě nařídit odstranění závad, včetně lhůty na odstranění, nebo uložit pokutu až do výše 100 000 Kč.

V případě kontroly nakládání se závadnými látkami v rámci cross-compliance, které kontroluje ÚKZÚZ, není pro případ nepředložení havarijního plánu stanovena žádná sankce.

4.1 Obsah havarijního plánu

Havarijní plán se zpracovává pro ucelená provozní území uživatele závadných látek. V zemědělském provozu se většinou jedná o havarijní plán zpracovaný pro jeden zemědělský podnik, který může být rozčleněn na několik provozních jednotek, např. podle farem, nebo jiných ucelených provozů. Provozním územím jsou také místa vhodná k uložení tuhých statkových hnojiv nebo kompostů vyrobených ze statkových hnojiv na zemědělské půdě.

U každého provozního území musí být uveden uživatel i vlastník pozemků, staveb nebo zařízení, kde se nakládá se závadnými látkami. *Tato povinnost se nevztahuje na místa vhodná pro polní složiště.*

Havarijní plán musí obsahovat dále uvedené náležitosti:

- Údaje o zpracovateli havarijního plánu.
- Seznam závadných látek, se kterými uživatel nakládá. Uvedou se:
 - identifikační údaje (např. z bezpečnostního listu závadné látky – motorová nafta, POR, minerální hnojivo) nebo
 - vlastnosti závadných látek,
 - průměrné a nejvyšší množství používaných závadných látek.
- Seznam zařízení, ve kterých se zachází se závadnými látkami, včetně technických parametrů zařízení.

Zařízení, ve kterých se zachází se závadnými látkami, musí být schematicky zakreslena, včetně popisu a zákresu odpadní i dešťové kanalizace. Ve schématu musí být také označena místa, kde jsou uloženy technické prostředky využitelné při odstraňování havárie. Místa určená k uložení hnojiv se schematicky zakreslují do mapových podkladů LPIS.

² V OPVZ, v ochranných pásmech přírodních léčivých zdrojů a zdrojů přírodních minerálních vod, v záplavových územích, na vodních tocích či vodních nádržích nebo v jejich blízkosti nebo v bezprostřední blízkosti kanalizačních vpustí a šachet svedených do kanalizace pro veřejnou potřebu nebo do povrchových vod.

- Výčet a popis možných cest havarijního odtoku závadných látek.
Vyhodnotí se např. blízkost vodních útvarů, odpadní a dešťové kanalizace, meliorace, tj. místa, kam by se v případě havárie mohla závadná látka dostat. V případě uložení tuhých statkových hnojiv nebo kompostů vyrobených ze statkových hnojiv na zemědělské půdě se využijí informace o místech vhodných k uložení výše uvedených hnojiv, získané z LPIS.
- Výčet a popis stavebních, technologických a konstrukčních preventivních opatření. Jedná se např. o popis kontrolního technického systému.
- Výčet a popis organizačních preventivních opatření a technických prostředků (druh, množství, účel) využitelných při bezprostředním odstraňování příčin a následků havárie.
- Popis postupu po vzniku havárie.
- Zásady ochrany a bezpečnosti práce při havárii a její likvidaci.
- Personální zajištění činností podle havarijního plánu včetně telefonického spojení na tyto osoby.
- Adresy a telefonická spojení na správní úřady, subjekty účastníci se zneškodňování havárie a případně i jiné odborné subjekty. Vhodné je zde také uvést spojení na firmu zajišťující odstraňování havárií a jejich následků.
- Postup předávání hlášení o vzniku havárie, obsah hlášení a způsob vedení záznamů o hlášení.
- Postupy proškolení osob, podílejících se na plnění úkolů stanovených havarijním plánem.
- Údaje o umístění kopií havarijního plánu.

4.2 Proces schvalování havarijního plánu

Havarijní plán schvaluje v rámci správního řízení příslušný vodoprávní úřad, tj. především na obci s rozšířenou působností. Pokud zemědělský podnik spadající pod režim zákona o integrované prevenci (IPPC) nemá schválený havarijní plán, je tento schválen v rámci správního řízení tzv. integrovaného povolení.

Uživatel závadných látek před předložením ke schválení, projedná havarijní plán s příslušným správcem vodního toku, kterému také předá jedno jeho vyhotovení.

Ke schválenému havarijnímu plánu se připojí kopie pravomocného rozhodnutí vodoprávního úřadu, kterým byl tento havarijní plán schválen.

Údaje uvedené ve schváleném havarijním plánu se aktualizují do jednoho měsíce po každé změně, která může ovlivnit účinnost a použitelnost havarijního plánu. Aktualizovaný havarijní plán nebo jeho upravené části či nové doplňky se zašlou vodoprávnímu úřadu nebo správnímu úřadu příslušnému k vydání integrovaného povolení podle zákona o integrované prevenci.

5. Provozní deník

Povinnost vést provozní deník a uchovávat jej po dobu 5 let se vztahuje na ty zemědělce, kteří musí mít zpracovaný havarijní plán.

Provozní deník kontroluje:

- ČIŽP v rámci kontroly plnění požadavků stanovených vodním zákonem,
- ÚKZÚZ v rámci kontrol cross-compliance (SMR 2).

Provozní kontrola prováděná minimálně 1× za 6 měsíců v zemědělském podniku se týká všech zařízení, ve kterých se nakládá s hnojiv *(včetně polních složišť tuhých statkových hnojiv)*, POR nebo ropnými látkami. Výsledky této kontroly jsou zapisovány do provozního deníku, kde jsou, v případě zjištěného úniku závadné látky nebo narušení zařízení, uvedena nápravná opatření. Forma provozního deníku není stanovena, musí však obsahovat následující údaje:

- datum kontroly,
- kontrolované zařízení (skládka),
- zjištěný stav,
- provedená opatření.

6. Kontrola podmíněnosti – ochrana podzemních vod

Požadavky pro nakládání se závadnými látkami jsou také součástí kontroly cross-compliance (SMR 2 – Ochrana podzemních vod před znečištěním nebezpečnými látkami).

Od roku 2010 kontroluje tyto požadavky ÚKZÚZ. Jedná se o kontrolu pouze části vybraných požadavků uvedených v kapitolách 1–6.

Kontrolní otázky cross-compliance

1. Nedošlo při zacházení s nebezpečnými látkami k jejich vniknutí do povrchových či podzemních vod nebo k ohrožení jejich prostředí?

V rámci tohoto bodu si ÚKZÚZ vyžádá předložení havarijního plánu a provozního deníku, jako podklad pro fyzickou kontrolu na místě. V rámci kontroly zkontroluje všechna zařízení, kde je nakládáno se závadnými látkami (stáje, jímky, nádrže) a polní složiště tuhých statkových hnojiv, zda nedochází k úniku závadných látek.

2. Jsou sklady nebezpečných látek vhodné z hlediska ochrany vod?

ÚKZÚZ požaduje předložení provozního deníku, kde by měly být zaznamenány provozní kontroly skladů, včetně výstupů z technického kontrolního systému. V rámci kontroly na místě je kontrolována nepropustnost konstrukce skladů, zamezení přítoku srážkových vod z okolních ploch, zabezpečení skladu proti úniku závadných látek, umístění nádrží na kapalná minerální hnojiva do záchytných van.

3. Jsou nejméně jednou za pět let, pokud není technickou normou nebo výrobcem stanovena lhůta kratší, prováděny zkoušky těsnosti potrubí a nádrží určených pro skladování ropných látek?

V rámci tohoto bodu ÚKZÚZ vyžaduje předložení protokolu o zkoušce těsnosti nádrží a potrubních rozvodů (event. kontroly technického stavu) skladů ropných látek. Z předložených podkladů se zjišťuje, kdy byla provedena poslední zkouška.

4. Je vybudován a provozován odpovídající kontrolní systém pro zjišťování úniku skladovaných ropných látek?

ÚKZÚZ prověří, zda je kontrolní systém popsán v havarijním plánu skutečně vybudován a zda je funkční. V provozním deníku zjistí, zda je pravidelně prověřována funkčnost kontinuálního indikačního systému, pokud je jím zařízení vybaveno.

7. Zákon o ekologické újmě

Zákon o ekologické újmě č. 167/2008 Sb. jako jednu z rizikových provozních činností, kterou je nutné hodnotit ve vztahu k životnímu prostředí, uvádí zacházení se závadnými látkami.

Každý, kdo nakládá se závadnými látkami, **má povinnost mít vypracované základní hodnocení rizik dle přílohy č. 1 nařízení vlády 295/2011 Sb., a to nejpozději od 1. 1. 2013.**

V základním hodnocení rizik se subjekt, resp. místo provozní činnosti obdruje a vyjde-li výsledek nad 50 bodů, musí být zpracováno podrobné hodnocení rizik dle přílohy č. 2 nařízení vlády č. 295/2011 Sb. – to již obsahuje stavební parametry, popisy dotčených chráněných elementů, detailní charakteristiku oblasti apod. Navíc pokud v rámci podrobného hodnocení bude stanoveno finanční riziko ekologické újmy nad 20 mil. Kč, pak má zemědělec povinnost zajištění pojištění případného vzniku ekologické újmy.

Hodnocení rizika se zpracovává pro každé místo zvlášť (místem provozní činnosti je objekt nebo zařízení příslušného provozovatele, ve kterém vykonává provozní činnost, v němž jsou při této provozní činnosti umístěny nebezpečné látky nebo v němž příslušný provozovatel zachází se závadnými látkami nebo nakládá s vybranými výrobky, vybranými odpady nebo vybranými zařízeními).

Body v základním hodnocení závisí hlavně na tom,

- jak daleko se jímka/hnojiště/sklad nafty/silážní jáma/sklad POR apod. nachází od ptačí oblasti, evropsky významné lokality, významného vodního toku, zranitelné oblasti dusičnany, povrchových vod, vodní nádrže, ochranného pásma vodních zdrojů, ochranného pásma léčivých vod a minerální vody, chráněné oblasti přirozené akumulace vod,
- v jakém hydrogeologickém regionu se nachází a jaká je sklonitost místa,
- v rámci bodování se také posuzuje rozsah havárie – co všechno by bylo poškozeno, jaká jsou přijatá preventivní opatření a rovněž to, zda již nějaká havárie někdy byla.